

Ana Kocheva

(Sofia, Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences)

Luchia Antonova-Vasileva. The Dialect System of the Village of Shishtavets, Kukës, Gora Region – a Dialect on the Edge of Bulgarian Grammar. Sofia: Mozaika, 2017, 255 p. ISBN 978-954-92796-2-7

Abstract: Assoc. Prof. Luchia Antonova-Vasileva's monograph *The Dialect System of the Village of Shishtavets, Kukës, Gora Region – a Dialect on the Edge of Bulgarian Grammar* is an important study on a Bulgarian dialect spoken outside the state borders. It presents further proof of the unity of Bulgarian dialects from the entire linguistic continuum both in historical and contemporary perspective.

Ана Кочева

(София, Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, БАН)

Лучия Василева. „Диалектната система на с. Шишевец, Кукъска Гора – един говор на границите на българската граматика”, 2017

Трудът „Диалектната система на с. Шишевец, Кукъска Гора – един говор на границите на българската граматика” на доц. д-р Лучия Антонова-Василева е част от многогодишния планов проект "Изследване на българските диалекти на различни езикови равнища".

Актуалността на темата е повече от очевидна, защото изследването на българските говори от езиковия континуум, но вън от държавните граници, е естествено продължение на традицията, създадена в СБДЛГ през последните десетилетия. Българските диалекти от областта Гора, макар и предмет на отделни проучвания в последните години, продължават да са едни от най-интригуващите както поради специфичното им местоположение, така и заради граничния им характер.

Изследването на Антонова е извършено на базата на обилен, лично събран доказателствен материал, който се представя не фрагментарно, а в свързан текст.

Въпреки че акцентът в проучването пада върху морфологичната система на диалекта на с. Шишевец, в предложената работа първо се проследява фонологичната му система.

Анализът във фонологично описание е синхронен, но се придружава и от препратки към състоянието на по-старата фонологична система на българския език – т.е. в това отношение изследването съдържа, според авторката, елементи на „динамична

синхрония”. Динамичната синхрония обаче не е поглед към старото състояние (това на практика е диахронен подход), а установяване на промени, на които ставаме свидетели в наши дни.

В духа на традицията авторката последователно разглежда системите на вокализма и на консонантизма и фонемните реализации на звуковете от всеки клас.

Ценни са сведенията за прегласа на етимологично а, явление, характерно преди всичко за източните български говори, което на запад се среща само в южния дял от българските говори в Беломорието и Корчанско. Макар че в говора на Шищевец то е силно ограничено, все пак са налице единични примери след съгласната ч в глагола чѐкам, след съгласната ж в глагола жѐлам 'плача': Ё, тури вода, чѐкай!; Зачѐкайте!; Нѐ_желай туг'е грѐбишта.

Повече и по-специално внимание се обръща върху фонемата е и регистрираните широки варианти, които се откриват във фонологичната система на Шищевец. Примерите сочат, че редом с обичайния рефлекс е на стб. ятова гласна, типичен за западнобългарския вокализъм, тук се срещат и някои отклонения, свързани със следи от широк рефлекс на ятовата гласна (л'ѐшчишче, лѐтници, н'ѐкуй и др.). Тази особеност дава основание на авторката да присъедини района на Гора към най-крайния български югозапад и дори да доуточни границите на диалектния континуум още по-на запад.

Обяснение за широкия изговор г преди всичко в развоя на і е най-коректно да се потърси преди всичко в български език. В нито един сръбски диалект няма широки застъпници, там те са: **е, ѝе, иѝе**. Обясненията на Белич, Богданович, Младенович са за пограничните български говори, които днес сръбските учени третират като сръбски. Българският език се отличава от всички славянски езици (с изключение на полски донякъде) именно по широкия гласеж на і. Понятен е стремежът на сръбските учени да интерпретират някои явления по законите на развитие на сръбския език, но обяснението тук не е такова.

Един от най-интересните факти в тази част безспорно е установяването на характерната преди всичко за източните говори редуция в говора (кѹчи, сѝрени), затова би било добре явлението да се назове конкретно като редуция, вм. като позиционен факултативен вариант и на фонемата е, за да се открие подобавашо.

Интересни са наблюденията върху фонемата Ъ и нейната реализация. С примери се илюстрира фактът, че в етимологичен план звукът ъ се свързва със застъпниците на стб. задна ерова и задна носова гласна, но заключението, че той влиза в допълнителна дистрибуция със звук у и о не е коректно, защото примерите са красноречиви, че всъщност става дума за различни исторически рефлексии. Неединният застъпник на стб. © е една от особеностите във фонетичната система, от която най-ярко личи средищното разположение на говора между крайните северозападни и югозападни диалекти, посочва съвсем точно Антонова нататък.

В края на прегледа на вокализма системата е обобщена в схема, която визуализира наличието на три тембови класа: предни, средни, задни вокали.

Системата на консонантизма е описана подробно, като се следва логиката фонемите да се представят в съответните групи, към които се причисляват: лабиални, алвеодентални, алвеолни, гутурални и пр.

Интересни и важни са наблюденията на процеси, които са във връзка с общите развойни тенденции, характерни за българския диалектен език в своите три историко-географски области: Мизия, Тракия и Македония, които в съвкупност изграждат спецификата му.

В отделна глава е описана системата на съществителните имена, като се започва от рода и словоизменението им, минава се през бройната форма и членуването, където се

правят интересни паралели с албански, през употребата на падежни форми и се прави извода, че говорът на с. Шишевец е засегнат от общобългарския процес на развитие към аналитизъм. С примери е илюстриран изводът, че диалектът на с. Шишевец, както и другите говори в Гора пази само остатъци от падежни форми – родително-винителна, форма за общ косвен падеж и дателна форма в най-силна степен при съществителните, означаващи названия за лица.

При двусричните съществителни от ж. р., където авторката отбелязва, че са налице форми с окончание -е и с окончание –и паралели има и с други български диалекти, напр. с архаичния източен говор на с. Еркеч, Поморийско, в който много изразително се открива такава особеност (б`бе, б`чке ‘бонбони’, к`зе).

Антонова посочва, че в диалекта на Шишевец се среща и членуване на същ. собствени имена: Доре му къ`рши р`ка Ч`мету – с проява на склонение на члена и прави извод, че употребата на членувани съществителна имена е обща особеност между българските диалекти в Албания и албански език. Бих добавила, че тази обща особеност има много по-широко териториално проявление. Подобни употреби има и в някои родопските говори, които по редица свои особености се родят с най-западните части от крайния югозапад.

Подробно е изследвана и системата на прилагателните в говора на с. Шишевец. Прави се изводът, че тя се отличава по някои словообразователни особености, по разширяването на окончание -е за множествено число, както и по разколебаването на системата на членуването. Аналитичният начин на изразяване на сравнителната и превъзходна степен е напълно запазен, а от системата на падежни изменения може да се открият само единични следи.

Особено интересни са умалителните прилагателни в говора, чийто начин на образуване показва наличието на характерни диалектни суфикси. Важен е изводът, че наличието на окситонно ударение при прилагателните е широко разпространено в диалекта на Гора, което допълва данните от БДА. Това е един старинен акцентен тип, отбелязан в големи дялове от българската езикова територия – в редица северозападни, североизточни, югоизточни (рупски) говори, както и в редица среднобългарски паметници и дамаскини.

По отношение на извода, че под влияние на албански език мястото на прилагателните често е след съществителните в говора на с. Шишевец, както и в диалекта на други горански села: Т`ри ми малко вода вр`ча; Дж`бе ш`рено, ще изкоментирам, че тази черта е старобългарска и, макар и по-слабо застъпена днес, има широко проявление в българския фолклор, който пази старинен словоред. Такъв словоред има и в гребенския говор в Румъния, както отбелязва Кента Сугай. В този смисъл вероятно става дума по-скоро за обща балканска черта.

Важни наблюдения са направени и в частта за системата на личните местоимения в говора на с. Шишевец, която в общи линии отразява особеностите на западните български говори, естествено продължаващи на територията на Р Македония, а по-нататък и на съседните гранични райони в Р Албания. Авторката посочва, че отклонение от тази тенденция представят третоличните местоимения, проявяващи особености, характерни за източните диалекти. Те отразяват различието в коренната съгласна на показателни местоимения за близост и за отдалеченост с коренни съгласни – т и –н.

Интересен материал е изнесен и в частта за системата на числителните в говора, където особено впечатление правят някои архаични форми като обадва, обадве//обедве, от които се образуват и форми за назоваване на лица и които са свидетелство за неразривната връзка между съвременните български говори и старобългарски език.

Ценни са наблюденията на авторката върху глаголната система на Шишевец, подкрепени с богат материал, от който е видно, че говорът на селото, както и на региона Гора като цяло, се свързва тясно с българския диалектен континуум. В тази част тя е особено убедителна, в нея проличава трайният ѝ интерес към проблемите на диалектните глаголни системи. Специално внимание е обърнато на развитата опозиция по вид на глаголите, при която глаголните форми-заемки от балканските езици, се адаптират по модела на български език. Представена е употребата на формите за простите минали времена, чиито окончания се различават от тези в българската глаголна система само по фонетични особености.

В заключение е посочено, че диалектната система на Шишевец притежава редица специфични черти, чието наличие е свързано с изолираното местоположение на селището – на западната граница на българското езиково землище. В изводите българската му специфика е открито експлицитно, нещо, което понякога се губи като „червена нишка” в отделните глави.

Безспорно достойнство на труда са и паралелите, които авторката прави с други говори от езиковия континуум (западни и източни) на всички равнища, както и с някои славянски (словенски) и балкански (албански) езици.

Трудът на доц. д-р Лучия Антонова-Василева е принос в изследванията на българските говори от целия езиков континуум, той е поредното доказателство за единството им, както в исторически план, така и днес.